

Titel: En opbyggelig Tale

Citation: "En opbyggelig Tale", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K12*, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2008 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-eot-txr-root.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K12

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Tekstredøgørelse

1. Bibliografisk beskrivelse
2. Manuskriptbeskrivelse
3. Tilblivelseshistorie
4. Udgivelsesmåde

1. Bibliografisk beskrivelse

En opbyggelig Tale blev indleveret til sætning og trykning i Bianco Lunos Bogtrykkeri den 7. dec. 1850.* Den var færdigtrykt den 17. december* og blev annonceret som udkommet i *Adresseavisen*, nr. 299, den 20. dec. 1850. Bogen kostede 1 mark og udkom på C.A. Reitzels forlag.

Tre eksemplarer af *En opbyggelig Tale* (forkortet *EOT*) er blevet kollationeret; de benyttede eksemplarer er:

A Søren Kierkegaard Forskningscenterets arbejdseksemplar, indbundet i karton og med det oprindelige, bogtrykte omslag; ubeskåret.*

B Det Kgl. Biblioteks eksemplar, indbundet og beskåret, Kierkegaard Arkivet, E 89.*

C Det Kgl. Biblioteks eksemplar, uindbundet og ubeskåret, katalogsignatur Q, 6059 - 8°.

Ved den interne kollation af de tre eksemplarer blev der ikke konstateret afvigelser. Eksemplar A danner grundlag for den følgende beskrivelse.

Kollationeringsformel

8°. [1]⁸ 2⁴. \$2 signeret. 12 blade. Paginering [1-7], 8-22, [23-24].*

Formatet er oktav. Bogen har et omfang på 24 sider, svarende til 12 blade fordelt på 1½ ark, og er pagineret 8-22, idet bl. 1r-4r og bl. 12 er uden paginering.

S. [1] udgør titelbladet, s. [3] indeholder dedikationen, s. [5] »Forord.« og s. [7]-22 talen »Synderinden.« Titelbladets bagside samt s. [4], [6] og s. [23]-[24] er blanke.

Ark 1 er uden signatur; ark 2 har prima- og sekundesignatur. Primasignaturen (arknummeret) er angivet med arabertal, sekundesignaturen med arabertal fulgt af asterisk.

Beskrivelse af eksemplar A

Den ubeskårne bogbloks blade måler ca. 127-133 × 202-211 mm.* Bogblokkens tykkelse er ca. 2 mm.

En opbyggelig Tale.

af

S. Kierkegaard.

Kjøbenhavn.

Forslagt af Universitetsboghandler C. A. Reitzel.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

1850.

Papir

Der er benyttet almindeligt trykpapir af en ret kludeholdig kvalitet.

Typografi

Det fremherskende skriftsnit er fraktur; enkelte steder er benyttet tekstur (gotisk). Fremhævet tekst er i øvrigt sat med fed, halvfed eller spatieret skrift.

Titelbladet er med en prydstreg delt i to felter. I det øverste er anført bogens titel og forfatter, i det nederste udgivelsessted, forlag, trykkeri og udgivelsesår. Titlen er sat med halvfed og med bogens største punktstørrelse, ca. 6 grader over brødteksten. Forfatternavnet, der er i tekstur, samt udgivelsesstedet er sat med halvfed, i samme grad som brødteksten. Forlæggernavnet har samme skriftgrad som brødteksten, mens angivelsen af bogtrykker er 1 grad mindre. Udgivelsesåret er sat med halvfed med samme grad som brødteksten. Titlen samt navnene »S. Kierkegaard«, »C. A. Reitzel« og »Bianco Luno« er spatieret. Titelbladet er gengivet som illustration 12.

Dedikationen er fordelt på syv linjer med varierende skriftstørrelse. Størst og ca. 4 grader større end brødteksten er linje 1, næststørst og ca. 2 grader større linje 4. Linje 3 og 5 er 1 grad større, mens linje 2 og 6 er 1 grad mindre end brødteksten. Linje 7 har samme skriftstørrelse som brødteksten. »Michael Pedersen Kierkegaard« er sat med fed, »Mindet«, »afdøde« og »min Fader« er spatieret.

Forordets overskrift er spatieret og sat med halvfed, ca. 4 grader større end brødteksten. En tynd vandret skillestreg adskiller overskriften og henvisningen til forordet fra 1843. Henvisningen er sat med samme skriftstørrelse som brødteksten og er med endnu en streg adskilt fra dateringen, der er sat med 1 grad mindre skrift.

Overskriften »'Synderinden'« er sat med halvfed og ca. 2 grader større end brødteksten. Skriftstedet herunder er sat med 1 grad mindre end brødteksten og adskilt fra denne med en tynd vandret streg. Talen indledes med en uncial.

Mellemrubrikken »Saa lader os da agte paa Synderinden og paa, hvad vi af hende kunne lære.« på s. 9 er sat med halvfed med samme skriftgrad som brødteksten; de to efterfølgende underrubrikker på s. 9 og s. 15 er spatieret.

En normalside har 30 linjer. Tekstkolumnen måler 86 × 147 mm. Brødteksten er sat i ca. 10 punkt (korpus). Der er dobbelt ordmellemlum efter punktum. Talen afsluttes med en finalemstreg.

På det oprindelige omslag er teksten omgivet af en ornamenteret ramme. Skydningen er mindre i forhold til titelbladet, og titlen er uden spatiering.* På bagsiden er trykt årstallet »1850.«

Der er enkelte trykfejl i førstetrykket, hvoraf de fleste skyldes læderede typer.* Mellem et komma og »at« (SKS 12, 267,23) ses aftryk fra en mellemrumstype.

2. Manuskriptbeskrivelse

Til EOT findes følgende manuskripter, alle i Kierkegaard Arkivet (KA) på Det Kgl. Bibliotek. Rækkefølgen afspejler kun tilnærmelsesvis tilblivelseskronologien, som vil blive udredt i afsnit 3.

EOT	1	Kladde til EOT, fordelt på 2 sammenhæftninger og 2 løse blade, i alt 18 blade.
		Kladde til titelblad (SKS 12, 257) og størstedelen af talen (SKS 12,
	1.1	263-270,28 til »hun øver den høie, sjeldne, yderst vanskelige,

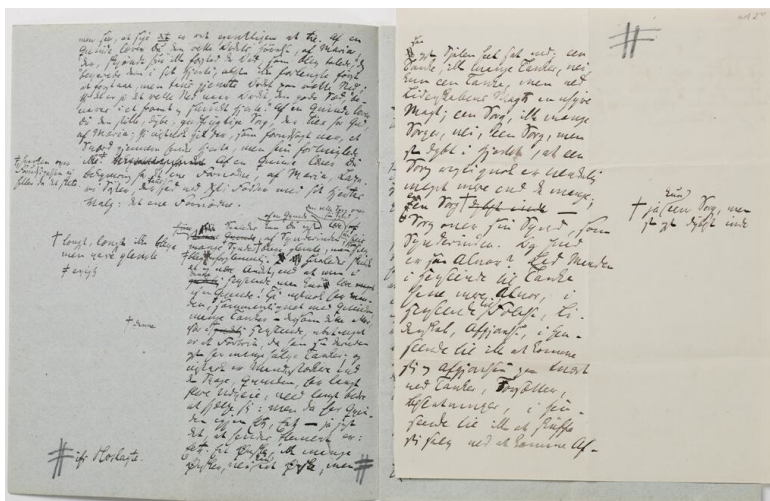
ægte qvindelige«).

1 sammenhæftning på 6 dobbeltblade, i alt 12 blade i 4°.*

Følgende påskrifter findes på sammenhæftningens forside (bl. [1r]): bogens endelige titel »En opbyggelig Tale«; under denne ses en tidligere skrevet, men slettet titel »'Synderinden.'« med undertitlen »Christelig Tale.«; herunder den først skrevne, senere slettede titel »En / Tale ved Altergangen om Fredagen.« (hvor »En« er tilføjet) fulgt af forfatterangivelsen »Af / S. Kierkegaard.« På bl. [2r] indledes talen med overskriften »'Synderinden'« efterfulgt af skriftstedet »Luc. VII, 37 fl.« og herunder en slettet overskrift »Indledning.« På bl. [3r] findes en dobbelt understreget mellemrubrik »**Saa ville vi tale om lader os da agte paa Synderinden og paa, / eller om, hvad vi af hende kunne lære.**« , ved omstilling ændret fra »(...) **hvad vi kunne lære af hende.**« Desuden en delvis understreget underrubrik omgivet af blanke linjer: »1) Først kunne vi lære: at blive / som hun, ligegyldige for alt Andet / i ubetinget Sorg over vore Synder, / øg saa kun Eet ubetinget beskjefti / ger os: at finde Tilgivelse: dog saaledes, at Eet er os vig-/tigt og ubetinget vigtigt: / at finde Tilgivelse.« Tilsvarende ses en understreget underrubrik på bl. [8r]-[8v]: »2) Dernæst kan Du af Synderinden / lære, hvad hun forstod, at hun // i Henseende til at finde / Tilgivelse selv slet Intet / formaaer selv at gjøre.«

Ingen paginering. Teksten er fortløbende fra ms. 1.1 til ms. 1.2. Papir: blåt koncept, groft. Mål: 169 x 209 mm.* Hæftetråd af rød silke.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre halvdel tilføjelser. På bl. [2v] breder den øverste halvdel af teksten sig undtagelsesvis over begge spalter (se illustration 13

13. Kladde til EOT, ms. 1.1, bl. [2v], med et indlagt løst blad, ms. 1.1.1

).

På bl. [2r] er overskriften »'Synderinden'« dobbelt understreget; det samme er mellemrubrikken på bl. [3r].

På bl. [1v] findes en sætteranvisning, der breder sig over begge spalter og med et tegn indvises til overskriften »'Synderinden'« på bl. [2r]: »For Sætteren Overskrift og Skrift-/stedet rykkes lidt længere / ned paa Siden.« I marginen på bl. [2r] findes en redigeringsbemærkning »Ny Udgang.« indvist med et dobbeltkors. Mange korrektioner; en del i form af sletning af adskillige linjer i hovedteksten (med blæk på bl. [3], [4v], [5v], [7r], [8] og [9]) og i form af større tilføjelser i marginen, især på bl. [5v] og [6r]. På bl. [2r] er en helsides marginaltekst slettet med blyant; det samme er længere afsnit i hovedteksten på bl. [5v] og [6r], og på bl. [5r] er en større blyantsletning af hovedspalten udvidet til marginalspalten. Midt på titelbladets bagside, bl. [1v], er årstallet

»1850.« slettet med blyant. På bl. [2r], [6r] og [9r] er et enkelt ord og på bl. [12v] tre ord slettet med blyant, og på bl. [4r] er to ord slettet først med blæk, så med blyant.

Indlagt løst blad, indvist nederst på bl. [2v] med et dobbeltkors og redigeringsbemærkningen »cfr Hoslagte.« (se illustration 13):

Kladde til sidste del af talens indledning (SKS 12, 264,9-

- 1.1.1 264,21 fra »saa ogsaa Sjelen heel sat ind;« til »især i Forhold til Sorg over sin Synd) Alvoren.«).

1 løst blad i 4° med afrivningskant i venstre side.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 168 × 208 mm.

Ingen paginering. De nederste to tredjedele af bl. [1v] er ubeskrevet.

Bladet er blevet foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre halvdel tilføjelser. Desuden har bladet været foldet på tværs to gange, antagelig for at kunne tjene som indstiksmærke.* Øverst til højre på bl. [1r] ses et indvisningstegn (dobbeltkors) skrevet med blyant, svarende til dobbeltkorset i ms. 1.1, bl. [2v].

Enkelte korrektioner, bl.a. overstregning af en marginaltilføjelse på bl. [1v].

1.1.1

(Pap. X 5 B 115)

1.1

Kladde til slutningen af talen (SKS 12, 270,28-273,5 fra »Kunst: at gjøre slet Intet,«).

1.2

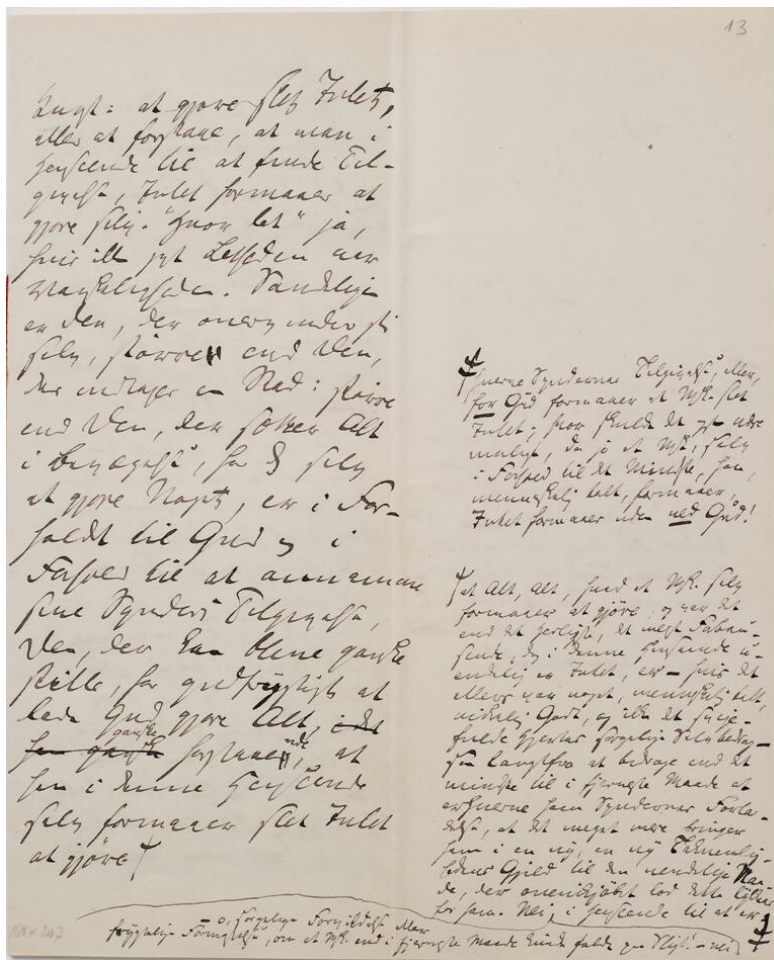
Sammenhæftning på 2 dobbeltblade, i alt 4 blade i 4°. På bl. [1v] findes en delvis understreget underrubrik »3) Endeligen lære vi af Synderinden / - vel ikke ligefrem af hende, men ved at betænke / vort Vilkaar, sammenlignet / med hendes - at vi have een / Trøst, som hun ikke havde.«

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 168 × 207 mm. Hæftetråd af rød silke.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre halvdel tilføjelser. Bl. [4v] er ubeskrevet.

En del korrektioner. På bl. [1r] findes en længere marginaltilføjelse, hvortil yderligere tekst, der på grund af pladsmangel breder sig ind under hovedspalten, er forbundet ved hjælp af en krølleparentes (se illustration 14

14. Kladder til EOT, ms. 1.2, bl. [1r], med slutninge af talens anden del). Otte linjer er slettet i hovedteksten på bl. [2v] og erstattet af en større tilføjelse i marginen. (Pap. X 5 B 115)

1.2

Kladder til dedikation og forord (SKS 12, 259 og 261).

1.3

1 løst blad i 4° med afrivningskant i venstre side. På øverste del af bl. [1r] findes dedikationen i hele sidens bredde: »Mindet / om min afdøde Fader / Michael Petersen K. / helliges / dette lille Skrift.« Adskilt ved en dobbelt skillestreg følger på bladets nederste del forordet: »Forord / cfr Forordet til to opbyggelige Taler 1843.« Derunder er dateringen »i Novbr.« slettet, og »d December« er tilføjet ved hjælp af krølleparentes; »d« er imidlertid blevet overskrevet og slettet af endnu en krølleparentes, som tilføjer teksten: »i Begyndelsen af«. Den endelige datering fremstår da som: »i Begyndelsen af December 1850.«

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 169 x 207 mm.

Bladet er blevet foldet på langs. Bl. [1v] er ubeskrevet.

(Pap. X 5 B 115,2)

1.3

(KA, B pk. 44, læg 1; Pap. X 5 B 115)

1

Trykmanuskript til EOT, fordelt på 1 sammenhæftning og 2 dobbeltblade, i alt 16 blade.*

2

2.1 Trykmanuskript til titelblad (SKS 12, 257) og størstedelen af talen (SKS 12, 263-272,6 til »men det Fremtrædende er«).

1 sammenhæftning på 6 dobbeltblade, i alt 12 blade i 4°. Følgende påskrifter findes på sammenhæftningens forside (bl. [1r]): den endelige titel »En opbyggelig Tale.«; under denne en tidligere skrevet, men med blyant slettet titel »Synderinden« og undertitlen »Christelig Tale.«; derunder følger forfatterangivelsen

»Af / S. Kierkegaard.«, og nederst lidt til venstre er »Paa Reitzels Forlag« slettet med blæk.

Fra bl. [2] er bladene pagineret på rectosiderne med blyant; desuden er bl. [12v] pagineret 24. Teksten er fortløbende fra ms. 2.1 til ms. 2.2.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 169 × 207 mm. Hæftetråd af rød silke.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre halvdel tilføjelser.

Talen indledes på s. 3 med overskriften »**'Synderinden.'**«, som er dobbelt understreget og efterfølges af skriftstedet »Luc: VII, 37 fl.«

På s. [6] ses den dobbelt understregede mellemrubrik »**Saa lader os da agte paa / Synderinden og paa, hvad vi af hende kunne lære.**« (ændret fra »(...) **hvad vi kunne lære af hende.**«).

Herunder findes en delvis understreget og med blanke linjer omgivet underrubrik: »**1) Først kunne vi lære: at blive / som hun, ligegyldige for alt Andet i / ubetinget Sorg over vore Synder, dog / saaledes at Eet er os vigtigt og ube-/tinget vigtigt: at finde Tilgivelse.**« En tilsvarende understreget underrubrik findes på s. [16]: »**Dernæst kan Du af Synderinden / lære, hvad hun forstod, at hun i Hen-/seende til at finde Tilgivelse slet / Intet formaaer selv at gjøre.**«

Desuden en delvis understreget underrubrik på s. [22]-23: »**Endeligen lære vi af Synderin-/den - vel ikke ligefrem af hende, men / ved at betænke vort Vilkaar, sam-/menlignet med hendes - at vi have // een Trøst, som hun ikke havde.**«

Trykmanuskriptets understregninger og dobbelte understregninger svarer til førstetrykkets spatieringer og halvfed skrift, dog med fire undtagelser: på s. 7 er et »det« understreget (SKS 12, 263,14), på s. 9 er »Først kunne vi lære:« (264,24) ikke understreget, og på s. [12] er »Synd« og »Andet« (266,23 og 24) ikke understreget. I marginen på s. 3 findes en sætteranvisning: »For Sætteren Overskriften / og Skriftstedet rykkes noget / længere ned paa Siden.«

En del korrektioner. I marginalspalten midt på titelbladets bagside (s. [2]) er årstallet »1850.« slettet med blyant. Desuden er på s. 3 et enkelt ord og på s. 7 tre ord slettet med blyant. På s. 7 er adskillige linjer slettet med blæk. Der forekommer en del marginaltilføjelser, især på s. [22]-23 (se illustration 15).

(Pap. X 5 B 116)

2.1

2.2 Trykmanuskript til slutningen af talen (SKS 12, 272,6-273,5 fra »han er Forbilledet.«).

1 dobbeltblad i 4°.

Bl. [1r] er pagineret »25« med blyant, resten er upagineret.

Teksten og pagineringen er fortløbende fra ms. 2.1 til ms. 2.2.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 169 × 207 mm.

Bladene er foldet på langs; den indre halvdel rummer teksten, den ydre halvdel tilføjelser. Dobbeltbladet har været foldet på tværs, antagelig for at kunne lægges ved ms. 2.1. Nederste halvdel af s. [27] samt hele s. [28] er ubeskrivet.

Kun få korrektioner. To mindre marginaltilføjelser på s. [26] og [27].

(Pap. X 5 B 116)

2.2

2.3 Trykmanuskript til dedikation og forord (SKS 12, 259 og 261).

1 dobbeltblad i 4°. Skrevet i hele sidens bredde på bl. [1r] findes dedikationen, der begynder: »Mindet ~~om~~ / om / min afdøde Fader / Michael Petersen Kierkegaard« og fortsætter nederst i højre hjørne: »helliges / dette lille Skrift.« Forordet følger på bl. [2r]: »Forord. / cfr. Forordet til to opbyggelige Taler 1843.« Nedenfor midt på siden er »i Novbr.« slettet i dateringen »i Novbr. 1850.« og »i December« tilføjet ved hjælp af krølleparentes. Imidlertid er »i« blevet slettet, og foran er tilføjet et 2-tal. Samme 2-tal er blevet overskrevet og slettet af endnu en krølleparentes, som tilføjer

teksten: »i Begyndelsen af«. Den endelige datering fremstår da som: »i Begyndelsen af December 1850.« Korrektionen svarer i øvrigt til korrektionen i kladden (ms. 1.3).

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 169 × 207 mm.

Dobbeltbladet er først foldet på langs og senere på tværs, antagelig for at kunne lægges ved ms. 2.1. Bl. [1v] og [2v] er ubeskrevet.

2.3

(KA, B pk. 44, læg 2; Pap. X 5 B 116)

2

Et ubenyttet forord til *EOT*.

3

Kladde til et forord.

3.1 1 løst blad i 4° med afrivningskant i venstre side.

Ingen paginering.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 170 × 207 mm.

Teksten indledes på bl. [1r] med en understreget overskrift

»Forord.« og afsluttes med en datering »i Novbr. 1850.« Øverst på bl. [1r] over overskriften ses en længere redigeringsbemærkning:

»Forsaavidt hverken 'Regnskabet' eller de 'to Taler ved / Altergangen om Fredagen' blive at udgive, men / ene den opbyggelige Tale, som skal dediceres til / min Fader, kunde maaskee til den anbringes føl-/gende Forord.« En blyantparentes indledes på bl. [1r] midt i teksten og fortsættes som klamme i højre margin. Klammen går videre om på bl. [1v], her i venstre margin. I en tilføjelse nederst på bl. [1v] forekommer desuden endnu en blyantparentes, der er påbegyndt inde i teksten og fortsættes i venstre margin.

Mange korrektioner. Adskillige linjer er slettet med blyant på bl.

[1r]. Tre tilføjelser til hovedteksten er indvist med indvisningstegn.

Da hovedteksten er skrevet i hele sidens bredde, er tilføjelserne skrevet henholdsvis i bladens bundmargin og på bl. [2v] på langs i venstre margin.

(Pap. X 5 B 118)

3.1

Renskrift til et forord.

3.2

1 løst blad i 4° med afrivningskant i højre side.

Ingen paginering. To tredjedele af bl. [1v] er ubeskrevet.

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 172 × 209 mm.

På bl. [1r] indledes teksten med en understreget overskrift

»Forord.« Forordet afsluttes med en datering: »i Novbr 1850.«

Øverst på bl. [1r] over overskriften ses en længere redigeringsbemærkning: »Forsaavidt hverken 'Regnskabet' eller de 'to Taler ved Alter-/gangen om Fredagen' blive at udgive men ene den op-/byggelige Tale, som skal dediceres til min Fader, kunde / maaskee til den anbringes følgende Forord.« Midt på siden er fem linjer indrammet af en blyantklamme i højre margin, og i sidste linje begynder en blyantparentes, som fortsættes om på bl. [1v] i venstre margin og indrammer udvidelsen af forordets tekst. Teksten er skrevet i hele sidens bredde.

Kun få korrektioner. Nederst på bl. [1r] centreret under hovedteksten er dateringen »i Novb. 1850.« slettet med blæk (hovedteksten sluttede oprindeligt i linjen før denne sletning med ordene »eller som var denne Opgave ikke til.«).

(Pap. X 5 B 117)

3.2

Omslag.

3.3

1 løst blad i 4° med afrivningskant i højre side. Bladet, der har fungeret som omslag til mss. 3.1 og 3.2, har været foldet på tværs en smule over midten. På omslagets ene yderside ses påskriften »Et muligt Forord til / den opbyggelige Tale 'Synderinden'.«*

Papir: gulligt koncept, glat. Mål: 169 × 209 mm.

Ingen paginering. Bl. [1v] er ubeskrevet.
(Pap. X 5 B 117-118)

3.3

(L-fort. + B-fort. 269; KA, B pk. 44, læg 3; Pap. X 5 B 117-118)

3

Førstekorrektur til *EOT*.

4

8°. [1]⁸ 2⁴. §2 signeret. Paginering [1-7], 8-22, [23-24].

Arkfordeling, format, arksignaturer og paginering som førstetryk. (Se i øvrigt den bibliografiske beskrivelse ovenfor s. 286).

Papir: groft korrekturpapir, uregelmæssigt og flere steder skævt afskåret med forskellige mål mellem 119 × 201 mm for de mindste blade og 142 × 214 mm for de største.

Få korrektioner i Israel Levins hånd og kun enkelte korrektioner i SKs hånd.

Levins korrekturrettelser, der varierer i antal fra 1 til 8 pr. side, gælder især interpunktion, ortografi og udbedring af indlysende sætterfejl samt

typografiske anvisninger til sætteren. Blandt SKs egne korrektioner består de væsentligste i ændringer af dedikationen og af forordets datering. (Se nærmere beskrivelsen nedenfor s. 308-310).

(KA, B pk. 44, læg 4; Pap. X 5 B 119)

4

3. Tilblivelseshistorie

Det fremgår af kladden, at *EOT* først var tænkt som en tale ved altergangen om fredagen.* På titelbladet (ms. 1.1, bl. [1r]) står den oprindelige titel »En Tale ved Altergangen om Fredagen« (hvor »En« er tilføjet), men denne blev ændret til »Synderinden.' / Christelig Tale.« og senere, i forbindelse med udarbejdelsen af trykmanuskriptet, til den endelige titel »En opbyggelig Tale«.* Midt på titelbladets bagside i både kladder og trykmanuskript (mss. 1.1, bl. [1v], og 2.1, s. [2]) står årstallet »1850«, som SK dog senere har slettet med blyant, og forordet er i kladden (ms. 1.3) dateret »i Novbr. 1850.«

Talen er således skrevet sidst i 1850. Men allerede et år før, i november 1849, gjorde SK sig overvejelser om, at »opbyggelig Tale« skulle ledsage udgivelsen af *Indøvelse i Christendom*. Optegnelsen NB14:27 afsluttes således:

Nei. Den nye Pseudonym, Anti-Cl., – der tillige i Retning af det Dialektiske indeholder en ny dialektisk Indsats, som skal indfries ved opbyggelig Tale om »Naaden« – afgiver »Standsningen«. Og indenfor Standsningen ligger saa Meddelelsen om Forfatter-Virksomheden. *

Med Anti-Climacus' nye dialektiske indsats menes *Indøvelse i Christendom*, som på dette tidspunkt var færdigskrevet, men først blev udgivet den 25. sept. 1850. Den opbyggelige tale om nåden, som skulle indfri *Indøvelse i Christendom*, var endnu ikke blevet til.

Den eneste journaloptegnelse, der antyder en samtidig produktion af *EOT*, er NB21:123 fra sidst i oktober 1850 med overskriften »Synderinden« og med denne korte ordlyd: »Synderinden er næsten kun tilstede som in effigie, og dog er hun Den, om hvem der handles, den Nærværende.«* Et latinsk udtryk som »in effigie« ville SK næppe benytte i en opbyggelig tale; den pågældende optegnelse synes at være en tanke, som ikke har kunnet finde anvendelse i *EOT*, og er samtidig et holdepunkt for den antagelse, at arbejdet med bogen blev indledt i slutningen af oktober 1850.

Manuskriptmaterialet afspejler en vanskelig tilblivelse. De nævnte ændringer af titlen viser, at SK har haft svært ved at kategorisere talen om synderinden.

Udarbejdelsen af det indledende afsnit indtil mellemrubrikken »Saa lader os da agte paa Synderinden og paa, hvad vi af hende kunne lære« (*SKS* 12, 264,22f.) er sket i flere omgange. Den første version løb i kladden, ms. 1.1, frem til midt på bl. [2v], til sætningen, som ender med ordene »det ene Fornødne.« (svarende til *SKS* 12, 263,24). SK har af uvisse grunde beskrevet bl. [2v] med en væsentligt bredere hovedspalte. Han lod den nederste halvdel af siden stå tom og fortsatte herefter med talens hoveddel på bl. [3r]. På et tidspunkt besluttede han sig for at udvide indledningen, men måtte tage et løst blad i brug (ms. 1.1.1), da der ikke var plads nok på bl. [2v]. Det løse blad indvistes med et dobbeltkors og bemærkningen

»cfr Hoslagte.« (se illustration 13). Øverst på det løse blads versoside ender tilføjelsen med »i denne Henseende har Qvinden mere Alvor; men Afgjørelse er jo just Alvoren.« Efter ordet »Alvor« er i marginen tilføjet og slettet »(mere af den lynsnare Hurtighed og af den aldrig trættede Udholdenhed.«, og efter »Afgjørelse« er tilføjet parenteser »(især i gudelig Forstand, og atter, især i Forhold til Sorg over sin Synd)«.

Indledningen havde nu fået omtrent den skikkelse, som kendes fra førstetrykket. Imidlertid besluttede SK på et senere tidspunkt at forkorte den. Dette ses på første side i kladden, bl. [2r], hvor den følgende ny version er indført i marginalspalten:

Indl.

At en Qvinde fremstilles som Forbilledet, skal ikke forstyrre; thi af en Qvinde kan man lære meget. En Qvinde har i Almdl. ikke saa mange Tanker som Manden, men heller ikke saa mange halve Tanker, hun gaaer heel op i Eet, »Eet« er hendes Element (eet Ønske, een Tanke, o: s: v:). hun har overveiende Følelse og Lidenskab, hun har Hjerte, og fra Hjertet udgaaer, i forskjellig Forstand, Livet. Manden kommer let sig selv paa tvært med sine Tanker og Forsætter og Beslutninger, skuffer sig selv ved at komme ganske nær og saa bryde af. Qvinden spørger ikke saa, styrter sig i Afgjørelsen. I Retning af Tanke er der maaskee mere Alvor i Manden, men i Retning af Lidenskab og Afgjørelse mere Alvor i Qvinden.

SK ombestemte sig dog til fordel for den oprindelige lange version, og hele den forkortede version blev slettet med blyantstreger over kors. Man bemærker, at indledningens nye version også bærer overskriften »Indl.« Det er derfor rimeligt at antage, at SK først efter sletningen af den nye version valgte at slette den lignende overskrift »Indledning.« i hovedspalten. Indledningen var fra begyndelsen forsynet med angivelsen af skriftstedet »Luc. VII, 37 fl.« og herunder som nævnt overskriften »Indledning.« Sidstnævnte blev da slettet og erstattet af talens overskrift, »**Synderinden**«, som anbragtes oven over skriftstedet.

Talens hoveddel indledes i kladden på bl. [3r] med mellemrubrikken, som før ændringen til førstetrykkets form lød således: »Saa ville vi tale om Synderinden, eller om, hvad vi kunne lære af hende.« Hoveddelen er inddelt i tre afsnit, som alle indledes med en underrubrik, svarende til førstetrykkets spatierede afsnit (SKS 12, 264,24-26; 268,17f.; 271,13-15). Oprindeligt var disse nummereret 1, 2 og 3, men i forbindelse med renskrivningen ændrede SK nummereringen til »Først«, »Dernæst« og »Endeligen«.

Særlig den første del, der udgøres af kladdens bl. [3r]-[8r], rummer mange ændringer, mest i form af sletninger eller større tilføjelser, som erstatter og udvider slettede passager i hovedspalten. Et eksempel på en større sletning ses på bl. [5r], hvor et afsnit, der var en varieret gentagelse af den umiddelbart foregående tekst, som slutter med »i Sandhed det eneste Vigtige« (SKS 12, 266,9), er blevet slettet med blyant:

Saa sjelden er denne sande Sorg over sin Synd! Thi, som sagt, sjeldent er det at finde Een, der ved kun at sørge over Eet sørger saa dybt, at alt Andet er ham ubetinget ligegyldigt; endnu sjeldnere, at dette Ene, hvorover han sørger ubetinget, er sin Synd; sjeldnest, at saa dette at Alt i Sorg over sin Synd er ham ligegyldigt tillige er Udtrykket for, at Eet er ham ubetinget vigtigt.

Et andet eksempel er den tekst, der begynder med »hun havde ingen Bekymring« og ender med »at han bar disse andre Bekymringer lettere.« (SKS 12, 266,11-28). Dette er en udvidelse af den oprindelige, korte, med blyant slettede hovedspaltetekst på bl. [5v]:

Intet Msk. er fri for Synd og Skyld, men tillige har gjerne ethvert Msk. andre Bekymringer. Naar han da er bekymret og nedbøiet, saa forvexler han det maaskee, mener, at det er sin Synd han sørger over, medens det muligt er ganske Andet, der egl. bekymrer ham, glemmende, at hvis han ene sørgede over sin Synd, saa vilde dette just give ham Styrke til lettere at bære andre Bekymringer, gjøre ham ligegyldigere ved dem.

Endnu et eksempel er passagen »Saa den er ikke sand, (...) taalmodigere, ydmygere, lettere.« (SKS 12, 267,1-9), der er en omformulering af følgende afsnit på bl. [6r]:

Saaledes kan vel andre Bekymringer siges at hindre et Msk. i ene at sørge over sin Synd; men ret forstaaet, er det maaskee en Barmhjertighedens Lindring, at disse andre Bekymringer ere der, medens Udtrykket for at sørge ubetinget over sin Synd er, at disse Bekymringer ikke besvære En saa meget, som de ellers vilde.

I talens anden del, som i kladden begynder nederst på bl. [8r] i ms. 1.1 og ender på bl. [1r] i ms. 1.2, er ændringerne knap så omfattende. Den største ændring er slutningen, der er tilføjet i marginen: »at Alt, Alt, hvad et Menneske selv formaaer at gjøre (...) Intet formaaer, uden ved Gud!« (SKS 12, 270,36-271,12). Den kom først til under udarbejdelsen af trykmanuskriptet, jf. nedenfor. I den første version sluttede delen med »at han i denne Henseende selv formaaer slet Intet at gjøre.« (270,35).

Kladden til talens tredje del findes i ms. 1.2, bl. [1v]-[4r]. Der er her foretaget to større ændringer: en

tilføjelse i begyndelsen, på bl. [1v], og en udvidende omformulering midtvejs, på bl. [2v]. Tilføjelsen er »hvad der gennem de mange Aarhundreder (...) af hans egen Mund!« (SKS 12, 271,17-22). Udvidelsen »I levende Live er Christus (...) de falde fra, selv Apostlene.« (272,3-11) er ændret fra det oprindelige: »I levende Live er Xstus Forbilledet – og det viste sig, at naar han forkynder Xstd som Forbilledet, da kan intet Msk. holde heelt ud med ham – de falde fra, selv Apostlene.«

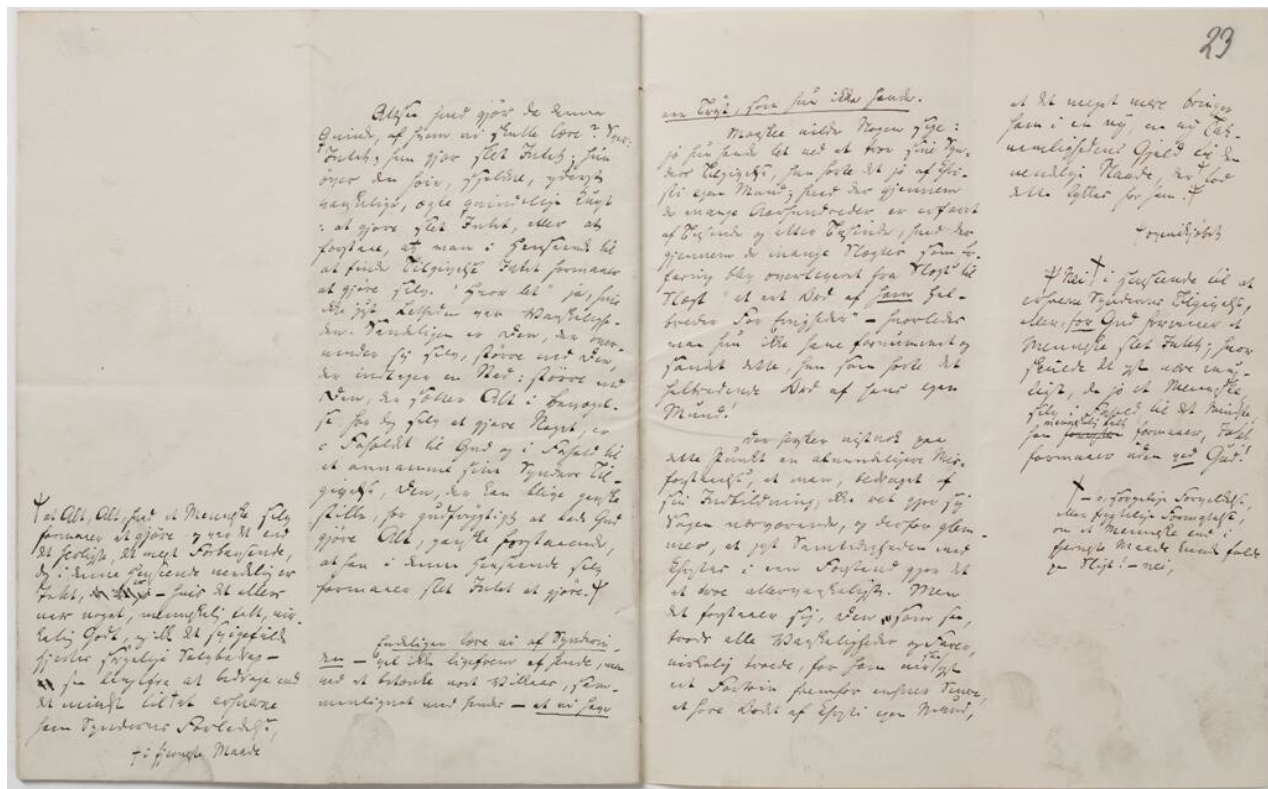
Ms. 1.3 udgør kladden til både dedikationen og forordet. Dedikationen til faderen har her den form, som den beholder, indtil dens ordstilling ændres i korrektoren, jf. nedenfor. Forordet består i en henvisning til forordet til *To opbyggelige Taler* fra 1843. Det er først dateret »i Novbr. 1850.« De to efterfølgende ændringer af denne datering kommer til i forbindelse med udarbejdelsen af trykmanuskriptet. Arbejdet med kladden, der formodentlig var påbegyndt sidst i oktober, må således være afsluttet i november måned.

I trykmanuskriptet er den første datering af forordet ligeledes »i Novbr. 1850.« (ms. 2.3). Antagelig fordi SK indså, at manuskriptet først kunne afleveres i december, ændrede han dateringen til »i December 1850«, dernæst til »d. 2 December 1850« og endelig til »i Begyndelsen af December 1850.« Samtidig med disse ændringer i trykmanuskriptet har han haft kladden for sig og indført de samme ændringer heri.

Bogens titel er fortsat »'Synderinden.' / Christelig Tale.« (ms. 2.1). Senere, men før afleveringen til Bianco Luno, sletter SK denne titel med blyant og indfører den endelige titel ovenover: »En opbyggelig Tale.«

Rettelserne i trykmanuskriptet er forholdsvis få. Som allerede nævnt opgives nummereringen af talens tre dele. Andre mindre justeringer foretages i teksten, og disse ændringer indføres bagefter i kladden. Fx blev i talens indledning ordet »just« slettet i to tilfælde. I det første tilfælde med blyant og uden erstatning foran »er« i passagen »efter sit Væsen er Qvindelighed« (SKS 12, 263,6). I det andet tilfælde har SK først skrevet »just«, men straks ændret dette til »netop« i »netop det at tie for Gud« (263,7). De største ændringer i trykmanuskriptet er udvidelsen af talens anden del samt to større sletninger, der ikke erstattes af ny tekst. Den første af disse sletninger omfatter fem linjer i ms. 2.1, s. 7: »Jeg har seet Den, der i en Haandevending fra riig blev fattig, og hvem saa Alt en Tidlang eller for Stedse blev ligegyldigt; men det er ikke Sorg over sin Synd. Jeg har seet« (foran »Den, hvis dristige Planer«, SKS 12, 265,3). Sletningen er sket af flere omgange, hvilket fremgår af overstregningernes forskellige udformning. Sletningen er bagefter udført på samme måde i kladden. Den anden større sletning udgør fire linjer på s. 7-[8]: »Jeg har seet en Døende, for hvis bristende Øie og Hjerte ogsaa Alt bliver ligegyldigt; men det er ikke Sorg over sin Synd. Jeg har seet« (foran »Den, der Aar efter Aar«, SKS 12, 265,12). Også denne sletning blev bagefter indført i kladden.

Som nævnt fandt den endelige udarbejdelse af slutningen af talens anden del sted i forbindelse med renskrivningen. I den første version sluttede denne del med »at han i denne Henseende selv formaaer slet Intet at gjøre.« (SKS 12, 270,35). Under den fortsatte renskrivning af talens tredje del besluttede SK at udvide slutningen af den anden del betragteligt. Han vendte tilbage til s. [22] i trykmanuskriptet og tilføjede i marginen på denne og den følgende side: »at Alt, Alt, hvad et Menneske selv formaaer at gjøre (...) lod dette lykkes for ham.« (270,36-271,7). Dette kopierede han derefter til kladden (ms. 1.2, bl. [1r]). Dernæst udvidede han tilføjelsen med følgende: »Nei, i Henseende til (...) uden ved Gud!« i marginen på s. 23 og overførte også dette til kladden. Det samme skete med en tredje, mindre tilføjelse på samme side: »- o, sørgelige Forvildelse eller frygtelige Formastelse, om et Msk. end i fjerneste Maade kunde falde paa Sligt! - nei.« (271,7-12) (se illustration 14 og 15)

15. Trykmanuskript til EOT, ms. 2.1, s. [22]-23, med slutningen af talens anden del . Hensigten med at kopiere ændringerne til kladden har formodentlig været at bevare den redigerede tekst, for det tilfælde at trykmanuskriptet blev beskadiget eller gik tabt.

Forordet til EOT består som anført blot i en henvisning til forordet til *To opbyggelige Taler* fra 1843. Imidlertid planlagde SK i november 1850 et selvstændigt forord til bogen. I manuskriptmaterialet findes både en kladde (ms. 3.1) og en renskrift (ms. 3.2), som SK anbragte i et lille omslag (ms. 3.3) med påskriften »Et muligt Forord til den opbyggelige Tale 'Synderinden'.« Øverst på både kladde og renskrift har han noteret: »Forsaa vidt hverken 'Regnskabet' [dvs. hoveddelen af *Om min Forfatter-Virksomhed*] eller de 'to Taler ved Altergangen om Fredagen' blive at udgive men ene den opbyggelige Tale, som skal dediceres til min Fader, kunde maaskee til den anbringes følgende Forord.« Forordet lyder således i renskriften:

Forord.

Hvad der blev sagt først i mit Første, i Forordet til to opbyggelige Taler 1843 »den søger hiin Enkelte«; hvad der ordret blev gjentaget i Forordet til hver ny Samling af opbyggelige Taler; hvad der – efterat jeg havde udsat mig for Mængdens Latter og Forhaanelse, og saaledes, saa godt jeg formaaede, bidraget til at henlede Opmærksomheden – blev gjort opmærksom paa ved at hellige det næste større Skrift, »opbyggelige Taler i forskjellig Aand 1847«, til »den Enkelte«; hvad saa Verdensomveltningen i 1848 visseligen ikke vidnede imod eller gjorde til Usandhed: dette om den Enkelte, lad mig gjentaget minde derom. Kan det for Erindringens Skyld beskjæftige en Tænker, at have hele sin Tankevirksomhed væsentligen indeholdt i een eneste Tanke, dette forundtes mig, den opbyggelige Forfatter, hvis Tanke-Virksomhed væsentligen er indeholdt i denne ene Tanke: den Enkelte.

»Den Enkelte«; den Enkelte, naturligviis religiøst forstaaet, altsaa saaledes forstaaet, at Enhver, ubetinget Enhver, ja ubetinget Enhver, saasandt som dog vel Enhver har eller skulde have Samvittighed, kan være denne Enkelte, ogsaa skulde være det, sætte sin Ære i at ville være, men saa ogsaa finde Saligheden i at være, hvad der er Udtrykket for sand Guds frygt, sand Kjerlighed til Næsten, den sande Menneskelighed og den sande Menneske-Lighed – ak, hvis ellers blot Nogen naaede det, hvis det ikke, skjøndt Opgave for Alle, dog er os Alle for høit, men dog vel ikke saaledes for høit, at det skulde glemmes, være glemte, som var det ikke Opgaven, eller som var denne Opgave ikke til, at man da idetmindste lærer at forsage den ikke blot middelmaadige men den maadelige Halvhed, der vrager et Bestaaende uden dog at drive det til at blive, i overordentlig Forstand, den Enkelte, derimod, i splidagtigt Sammenhold, stifter Partier og Secter, hvilket hverken er det Ene eller det Andet.

i Novbr 1850.

Passagen »hvad saa Verdensomveltningen i 1848 visseligen ikke vidnede imod eller gjorde til Usandhed« var i kladden oprindelig formet mere personligt: »hvad saa dernæst – thi nu kommer der noget ganske Nyt og ganske anderledes Alvorligt – hvad Tilværelsen saa paatog sig fra Grunden at indskærpe, hvad Verdensomveltningen i 1848 frygteligt lærte mig at sande og yderligere at forstaae«.

Den 7. dec. 1850 blev trykmanuskriptet til *EOT* afleveret hos Bianco Luno og korrektoren efterfølgende læst af SK og Israel Levin med den vanlige arbejdsfordeling dem imellem. Levin tog sig især af interpunktion, ortografi, typografiske anvisninger og udbedring af de mere indlysende sætter- og trykfejl, hvorimod SK i højere grad havde opmærksomheden henvendt på selve indholdet. At SK samtidig har fanget et stort antal almindelige sætterfejl, vidner om, at han må have været første læser, da det forekommer usandsynligt, at Levin, en bedre korrekturlæser end SK, skulle have overset disse. Den normale praksis har da været, at Levin efter sin læsning har drøftet eventuelle problemer med SK og dernæst har gennemset teksten en sidste gang.

Enkelte af Levins rettelser i *EOT* tager sigte på bogens typografi. På titelbladet anfører han ud for forfatternavnet »S. Kierkegaard« følgende: »NB. Lidt mindre Skrift«. Over forordets datering på s. [5] anviser han, at skillestregen skal være kortere: »NB kortere Linie«. Før afsnittet »Agt derfor paa Synderinden, at Du af hende maatte lære.« på s. 11 (SKS 12, 266,10) findes i korrektoren en blank linje, som ophæves med ordene »NB. Mellemrummet ikke større end sædvanligt.«* Som eksempel på en typografisk rettelser imod trykmanuskriptet kan nævnes, at Levin på s. 12 i korrektoren giver anvisning på, at ordene »Synd« og »Andet« skal spatieres i passagen »som var det blot det, der forlangtes, at et Menneske skal være bekymret, istedetfor at det der fordres er, at han skal være bekymret over sin Synd, og at han skal ikke være bekymret over Andet« (SKS 12, 266,21-24). Dette indgreb må han have drøftet med SK først, hvilket viser sig ved, at der med blyant er noteret et »NB« på stedet. Ellers findes der kun en enkelt anden anvisning på spatiering, nemlig af SK selv; det gælder ordene »Først kunne vi lære:« i mellemrubrikken på s. 9 (SKS 12, 264,24).

I enkelte tilfælde har enten Levin eller SK rettet op på sætterens fejllæsninger eller forglemmelser. SK har fx fanget fejlene »mere« for »men vare« (SKS 12, 264,1), »med« for »ved« (264,10), »har« for »for« (264,31) foran »dette Ene« og 270,32), »i Live« for »i levende Live« (272,5), »Den« for »Din« (272,32), og han retter »for Evigheder« tilbage til »For Evigheder« (271,20), hvilket dog sætteren overser. Levin fanger fx »Forkynden« for »Forkynderen« (272,8).

Som eksempler på Levins ortografiske ændringer imod trykmanuskriptet kan anføres følgende: skete > skeete (263,22), tvært > tvert (264,17), Tidlang > Tid lang (265,2 og 4), kæmpede > kjæmpede (265,5 og 6), negtende > nægtende (265,36), Skærpelse > Skjærpelse (267,6), toe > to (268,32), Een > En (272,35). Desuden har han haft frie hænder til at foretage ændringer i interpunktionen, om end sådanne ændringer ikke er mange; fx rettes punktum til udråbstegn efter »Skyld« (267,20), og »vil Du sige, ja; men sandeligen« ændres til »vil Du sige. Ja, men sandeligen« (268,1). Imod trykmanuskriptet retter han kun, hvor der er tale om indlysende fejl, som når han ændrer »gjøre hende ligegyldige« til det rigtige »gjøre hende ligegyldig« (268,4). Den eneste bemærkelsesværdige indholdsmæssige ændring synes at være hans tilføjelse af et »maaskee« i »den samme Synd skjules maaskee med en Gierrigs ængstelige Omhyggelighed« (267,22f.).

Hvor Levin gerne foretrækker æ, foretrækker SK selv e. I et enkelt tilfælde retter han således tilbage til trykmanuskriptets form: begjærer > begjerer (266,31). I mange tilfælde må man dog konstatere, at hverken Levin eller SK har rettet sætterens afvigende ortografi i forhold til SKs form i trykmanuskriptet. Som eksempler herpå kan anføres følgende: »skiøndt« for trykmanuskriptets »skjøndt« (263,15), »Hierte« for »Hjerte« (263,19), »Hiertet« for »Hjertet« (264,12), »angst« for »angest« (265,28), »Gierrigs« for »Gjerrigs« (267,23), »Ærinde« for »Ærende« (269,1), »halvtredsindstyve« for »halvtredsindstive« (270,1), »Taknemmelighedens« for »Taknemlighedens« (271,5).

Kun SK selv kunne foretage væsentligere indholdsmæssige og stilistiske ændringer i korrektoren. Dette sker i *EOT* i begrænset omfang. De betydeligste ændringer finder sted i dedikationen, som i korrekturtrykket lyder: »Mindet | om | min afdøde Fader | Michael Petersen Kierkegaard | helliges | dette lille Skrivt.« Med undtagelse af stavemåden »Skrivt«, som sætteren har indført, stemmer denne formulering overens med trykmanuskriptet. SK ændrer dedikationen til den form, som ses i førstetrykket: »Mindet | om | afdøde | Michael Pedersen Kierkegaard, | min Fader, | helliges | dette lille Skrift.« En ændring af »Afdøde« til »afdøde«, den mindre justering af »Petersen« til »Pedersen« samt et skolemesterligt komma efter »Kierkegaard« har dog Levin stået for. Den nye ordstilling svarer til dedikationen i *To opbyggelige Taler* (1843).*

I bogens forord har SK ændret dateringen »I Begyndelsen af December 1850« og indført en ny: »d. 12 December 1850«, som var faderens dødsdag.* Levin har derefter slettet denne datoangivelse og flyttet den ned på den anden side af skillestregen, hvor den får sin endelige form: »Den 12te December 1850.« Egentlige indholdsmæssige ændringer af betydning ses herudover ikke i korrektoren fra SKs side. Af mindre justeringer imod trykmanuskriptet kan anføres, at han to steder retter »hver« til »Hver« (265,18 og 31) og to steder »umulig« til »umuligt« (273,4f.); et andet mindre eksempel er forkortelsen »flgg.« (263,2), som SK indfører i korrektoren, hvor der var sat »ff.«, der var sætterens fejllæsning af trykmanuskriptets form »fl.« med lang nedstreg på det afsluttende l.

Overhovedet bemærker man, at omfanget af rettelser i den foreliggende korrektur er påfaldende beskedent. At SK har foretaget den omtalte ændring af dedikationen, taler dog afgørende for, at vi har en førstekorrektur for os, da han næppe ville vente med et så betydeligt indgreb til en andenkorrektur. Det

vides ikke, om der blev læst en andenkorrektur på bogen.

4. Udgivelsesmåde

EOT udkom hos forlagsboghandler C.A. Reitzel. Bogen optræder ikke i Reitzels protokol over *Forhandlinger med Forfattere, Redacteurs &c: 1835-[1858]*,^{*} men ifølge Frithiof Brandt og Else Thorkelin, der havde adgang til den nu tabte *Regnskabsprotokol for 1849-59*, udgjorde SKs honorar 15 rigsdaler.^{*} Trykkeomkostningerne hos Bianco Luno androg 14 rigsdaler og 3 mark.^{*}

Det fremgår af Bianco Lunos *Erindringsbog for 1850*, at oplaget var på 525 eksemplarer samt 25 eksemplarer på velin til gavebrug.^{*}

Med en stykpris på 1 mark eller 16 skilling har bogens samlede salgsværdi været 87 rigsdaler og 3 mark. Af dette beløb måtte Reitzel udrede forfatterhonoraret og produktionsomkostningerne. Restbeløbet 58 rigsdaler var forlagets fortjeneste på bogen.

EOT blev ikke genudgivet eller oversat til andre sprog i SKs levetid. Salget forløb langsomt; talen var således ikke udsolgt i 1857 ifølge annonceringen i *Bl.art.*, Anhang, s. [16]. Først i 1865 udkom en 2. udgave ved P.C. Kierkegaard.